

növləri, motoatıcı, artilleriya, tank əleyhinə qoşun, mühəndis qoşun növü, hərbi qulluq haqqında qanunları əks etdirən lüğət tərkibi mövcuddur. Həmin lüğətdə aşağıdakı temalarla bağlı leksika təhlil olunur: “*qoşun, ordu əlaqələri, hərbi-hava qüvvələri; havadan qorunma sistemi, raket silahları və kosmik qoşun; hava-desant qoşunu, hərbi-dəniz qüvvələri, kimyəvi silah, kütləvi qırğın silahları və s*” [Бочкарев, 1940].

Son əsrdə, xüsusən keçmiş sovet dövründə terminologiyamızın inkişafında əsas səciyyəvi xüsusiyyətlər bunlardır: yeni milli terminlər yaradılmış, terminoloji lüğətlər tərtib edilmiş, alınma terminlər hesabına terminoloji fondumuz zənginləşmişdir. “*Azərbaycan dili terminologiyası sahəsində araşdırmalar, tədqiqatlar çoxalmışdır. Bunların hamısı Azərbaycan dili terminologiyasının inkişafına, bu günkü səviyyəyə çatmasına təkan verən amillərdir*” [Kərimova, 1968:19].

Nəticə/Conclusion

Türk və Azərbaycan dillərində hərbi terminlərin inkişafı həm milli davamlılığı, həm də beynəlxalq uyğunluğu təmin etmək üçün elmi, normativ və praktik yanaşma tələb edir. Lüğətlər vahid normativ baza əsasında hazırlanmalı, hər bir anlayış üçün yalnız tək və rəsmi termin seçilməlidir. Abreviaturalar və kalkalaşdırmalar sistemləşdirilərək həm təlim, həm əməliyyat sənədlərində vahid şəkildə istifadə olunmalıdır. İkidilli qarşılıqlı lüğətlərin yaradılması birgə əməliyyat və təlimlərdə koordinasiyanı və birmənalılığı təmin edir. Hərbi akademiya və təlim mərkəzlərində lüğətlər dərsliklərə daxil edilməli, kursant və zabitlər vahid terminoloji baza əsasında təlim almalıdırlar.

ƏDƏBİYYAT/REFERENCES

1. Kərimova, K.M. (2002). Oğuz qrupu türk dillərində dilçilik terminlərinin müqayisəli tədqiqi. – Bakı: Nurlan. – 144 s.
2. Türkçe sözlük. (1988). – Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi. c. 1. –745 s.
3. Бочкарев, П.С. (1940). Военный турецко-русский и русско-турецкий словарь. – Москва, – 575 с.
4. Денисов, П.Н. (1976) Основные проблемы теории лексикографии: / автореферат дис. доктора филологических наук. . – Москва, – 44 с.
5. Турецко-русский военный словарь (1968). – Москва: Воениздат. – 480 с.

Məqalə tarixçəsi

Daxil olub 01.03.2026

Qəbul edilib 12.03.2026

Nəşrə tövsiyə edib Könül Səmədova
filologiya elmləri doktoru, professor

<https://doi.org/10.30546/114578.2026.3015.284>

DİL VAHİDLƏRİNİN MƏNAYARADICI MEXANİZMLƏRİ: SEMİOTİK VƏ LİŊQVOKULTUROLOJİ YANAŞMA

Sura Pənahlı

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, baş müəllim

Azərbaycan Tibb Universiteti

<https://ORCID.org/0009-0005-2270-9784>

spenahli@amu.edu.az

Xülasə

Məqalədə dil vahidlərinin semiotik və semantik mahiyyəti koqnitiv dilçilik və linqvokulturologiya prizmasından araşdırılır. Dil vahidləri yalnız formal işarələr kimi deyil, həm də konseptual strukturların, mədəni mənaların və mental proseslərin daşıyıcıları kimi şərh olunur. Semiotik nəzəriyyəyə əsaslanaraq mənə yaranmasının işarə, konsept və diskurs qarşılıqlı əlaqəsi nəticəsində formalaşdığı göstərilir. Məqalədə leksik mənənin dinamik xarakteri, onun kontekstdən və mədəni mühətdən asılılığı əsaslandırılır. Nəticədə dil vahidlərinin fərdi təfəkkürlə kollektiv mədəniyyət arasında körpü funksiyası daşdığı sübuta yetirilir.

Açar sözlər: dil vahidi, semiotika, semantika, konsept, diskurs, linqvokulturologiya.

MEANING-MAKING MECHANISMS OF LANGUAGE UNITS: SEMİOTİC AND LİŊGUOCULTURAL APPROACH

Sura Panahli

Azerbaijan Medical University

Abstract

The article examines the semiotic and semantic nature of language units from the perspective of cognitive linguistics and linguoculturology. Language units are interpreted not only as formal signs, but also as carriers of conceptual structures, cultural meanings and mental processes. Based on semiotic theory, it is shown that the formation of meaning is formed as a result of the interaction of signs, concepts and discourse. The article substantiates the dynamic nature of lexical meaning, its dependence on context and cultural environment. As a

result, it is proven that language units serve as a bridge between individual thinking and collective culture.

Key words: language unit, semiotics, semantics, concept, discourse, linguoculturology.

МЕХАНИЗМЫ СМЫСЛООБРАЗОВАНИЯ ЯЗЫКОВЫХ ЕДИНИЦ: СЕМИОТИЧЕСКИЙ И ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЙ ПОДХОД

Сура Пенахлы

Азербайджанский медицинский университет

Резюме

В статье рассматривается семиотическая и семантическая природа языковых единиц с точки зрения когнитивной лингвистики и лингвокультурологии. Языковые единицы интерпретируются не только как формальные знаки, но и как носители концептуальных структур, культурных значений и психических процессов. На основе семиотической теории показано, что формирование значения происходит в результате взаимодействия знаков, понятий и дискурса. В статье обосновывается динамический характер лексического значения, его зависимость от контекста и культурной среды. В результате доказывается, что языковые единицы служат мостом между индивидуальным мышлением и коллективной культурой.

Ключевые слова: языковая единица, семиотика, семантика, понятие, дискурс, лингвокультурология.

Giriş/Introduction

Müasir dilçilikdə dil artıq yalnız struktur elementlərin məcmusu kimi deyil, həm də mürəkkəb semiotik və koqnitiv sistem kimi dəyərləndirilir. Dil vahidləri, xüsusilə leksik vahidlər insan təfəkkürünün, mədəni yaddaşın və dünyagörüşünün daşıyıcısı kimi çıxış edir. Bu baxımdan dil vahidlərinin tədqiqi yalnız formal-semantik deyil, həm də mədəni və koqnitiv aspektlərdə aparılmalıdır. Dil bəşər mədəniyyətinin ən mürəkkəb semiotik sistemidir. O, yalnız informasiyanın ötürülməsi vasitəsi deyil, həm də insanın dünyanı qavrama üsuludur. Hər bir dil vahidi, söz, ifadə, frazeoloji birləşmə real aləmi birbaşa əks etdirmir, onu şüurda konseptual şəkildə modelləşdirir. Bu baxımdan

dil işarə kimi çıxış edir və insanın mental aləmi ilə obyektiv gerçəklik arasında vasitəçi vahidi rolunu oynayır.

Müasir dilçilikdə semantika artıq dil vahidlərini insanın idrak sistemindən kənar, müstəqil və statik strukturlar kimi izah etmir. Ənənəvi struktur-semantik yanaşmalar əsasən dil vahidlərinin formal xüsusiyyətlərinə və sistem daxili münasibətlərinə diqqət yetirdiyi halda, koqnitiv semantika mənanı insanın idrak fəaliyyəti ilə bilavasitə əlaqədə tədqiq edir. Bu yanaşmaya əsasən, dil vahidlərinin mənası obyektiv reallığın mexaniki sürəti deyil, insan şüurunda formalaşan konseptual strukturların və mental modellərin nəticəsidir.

Koqnitiv semantika dili insanın dünyanı qavrama, kateqoriyalaşdırma və interpretasiya mexanizmlərinin tərkib hissəsi kimi dəyərləndirir. Bu baxımdan, məna yalnız dil sistemində mövcud olan abstrakt vahid deyil, fərdi və kollektiv təcrübənin, emosional dəyərləndirmənin və mədəni faktorların təsiri altında formalaşan dinamik bir idrak konstruksiyasıdır. Dil vahidləri bu konseptual konstruksiyaların verbal ifadə formaları kimi çıxış edir və insanın ətraf aləmlə qarşılıqlı əlaqəsinin nəticəsini əks etdirir [Abbasov, 2017:169].

Koqnitiv dilçilik çərçivəsində konsept anlayışı mərkəzi mövqe tutur. Konseptlər insanın ətraf aləmi dərk etməsi, kateqoriyalaşdırması və təcrübəsini strukturlaşdırması nəticəsində formalaşan mental vahidlərdir. Dil vahidləri isə bu konseptlərin verbal ifadə formaları kimi çıxış edir. Məsələn, “azadlıq”, “ev”, “şəxsiyyət”, “vətən” kimi sözlər yalnız obyektiv anlayışları deyil, eyni zamanda emosional, mədəni və sosial təcrübəni də ehtiva edir. Bu səbəbdən eyni leksik vahid müxtəlif mədəniyyətlərdə fərqli assosiativ sahələr yarada bilər [Abbasov, 2018:236].

Beləliklə, semantika yalnız lüğəvi mənanın təsviri ilə məhdudlaşmır, həm də konseptual, mədəni və diskursiv məzmunu əhatə edən çoxsəviyyəli bir tədqiqat sahəsinə çevrilir.

Dil işarəsinin semiotik mahiyyəti. Semiotik yanaşmaya görə, dil vahidi işarə kimi çıxış edir və işarə real obyektə insan şüuru arasında vasitəçi funksiyaları yerinə yetirir. Bu vasitəçilik dilin reallığı birbaşa deyil, insan şüurunda formalaşan konseptual modellər vasitəsilə əks etdirildiyini göstərir. Dil işarəsi predmet və hadisələrin mexaniki sürəti deyil, onların idrak prosesində yenidən qurulmuş mənəvi təmsildir.

Ferdinand de Söşür dil işarəsini “ifadə edən” və “ifadə olunan” komponentlərinin vəhdəti kimi izah edir və bu əlaqənin ixtiyari xarakter daşdığını vurğulayır. Alimin fikrincə, dil vahidinin forması ilə onun ifadə etdiyi

anlayış arasında təbii və zəruri əlaqə yoxdur, bu əlaqə sosial razılaşma nəticəsində formalaşır və dil sisteminin daxilində möhkəmlənir. Sössürün bu yanaşması dilin sosial mahiyyətini və işarənin sistem daxili xarakterini ön plana çıxarır [Saussure, 1916:124].

Çarles Sanders Peirce isə semiotik təhlili daha geniş idrak müstəvisinə çıxararaq işarəni ikon, indeks və simvol kimi təsnif edir. Onun nəzəriyyəsində işarənin mənası yalnız obyektə əlaqədə deyil, həm də interpretant vasitəsilə – yəni şüurda yaranan mənalandırma prosesi nəticəsində formalaşır. Peircenin triadik modeli (işarə–obyekt–interpretant) işarənin dinamik və prosesual xarakterini üzə çıxarır və mənənin davamlı interpretasiya nəticəsində formalaşdığını göstərir [Peirce, 1958:568].

Beləliklə, Sössür və Peircenin semiotik konsepsiyaları dil işarəsinin həm sistem daxili, həm də idraki aspektlərini açıqlayaraq müasir semantikanın nəzəri əsaslarını təşkil edir və dil vahidlərinin mənəyaradıcı potensialının çoxqatlı mahiyyətini üzə çıxarır.

Çarles Morrisin konsepsiyasına əsasən, dil işarəsi üç əsas aspektdə fəaliyyət göstərir:

1. Sintaktik aspekt – bu səviyyədə işarələr bir-biri ilə struktur və münasibət baxımından əlaqələndirilir. Sintaktik analiz dil vahidlərinin sistem daxilindəki mövqeyini və digər işarələrlə qarşılıqlı təsirini öyrənir. İşarələrin bu cür əlaqələndirilməsi onların düzgün ardıcılıqla istifadə olunmasına və mənənin dəqiq ötürülməsinə imkan yaradır.

2. Semantik aspekt – işarənin obyekt və anlayışla əlaqəsini əhatə edir. Bu səviyyədə dil vahidləri, yəni sözlər və ifadələr, konkret obyektləri, hadisələri və ya abstrakt anlayışları təmsil edir. Semantik aspekt mənənin əsas daşıyıcısıdır, lakin yalnız bu aspektdə dayanmaq mənə prosesinin tamlığına çatmaq üçün kifayət deyil.

3. Praqmatik aspekt – işarənin danışan və dinləyici tərəfindən konkret kommunikativ şəraitdə istifadəsini nəzərdə tutur. Praqmatika, dil işarələrinin sosial və kontekstual funksiyalarını, onların məqsədə uyğun istifadə olunma qaydalarını araşdırır. Burada mənənin formalaşması yalnız obyektiv məzmunla deyil, həm də istifadəçi və kontekstin təsiri ilə baş verir [Morris, 1938:4].

Bu üç səviyyənin vəhdəti dil vahidinin mənəyaradıcı potensialını müəyyən edir. Leksik vahid yalnız obyektə əlaqəsi ilə deyil, həmçinin sintaktik mövqeyi və praqmatik istifadəsi ilə mənə qazanır. Bu yanaşma mənənin statik olmadığını,

əksinə, dilin sistem daxili və sosial kontekstdə dinamik xarakter daşdığını göstərir [Veysəlli, 2010:221].

Əsasən, hər bir dil vahidi mənanın yaranmasında kompleks rol oynayır: sintaktik strukturla formalaşır, semantik əlaqələr vasitəsilə obyektləri və anlayışları təmsil edir, pragmatik səviyyədə isə kommunikativ məqsədlər üçün elastik şəkildə istifadə olunur. Bu üç aspektin birlikdə işləməsi mənanın çoxqatlı və kontekstə həssas xarakterini açıq şəkildə ortaya qoyur.

Koqnitiv semantika və konseptuallaşma prosesi. Koqnitiv dilçilikdə məna yalnız dil vahidlərinin lüğəvi izahı ilə məhdudlaşmır, o, insanın təfəkkür fəaliyyəti və idrak prosesləri ilə sıx bağlıdır. Bu yanaşmaya görə, dil təkcə obyektiv reallığın adı deyil, həm də insanın onu necə qavradığını və strukturlaşdırdığını göstərən alət kimi çıxış edir. İnsan şüuru real dünyanı sadəcə obyektlər və hadisələr kimi qəbul etmir; o, onları müəyyən konseptual çərçivələrə yerləşdirir, kateqoriyalaşdırır və fərdi təcrübə, sosial və mədəni biliklərlə əlaqələndirir.

Bu proses koqnitiv dilçilikdə konseptuallaşma adlanır. Konsept – insan şüurunda obyektlərin, hadisələrin və abstrakt anlayışların strukturlaşdırılmış və mənalandırılmış modeli kimi başa düşülür. Dil vahidləri məhz bu konseptləri verbal şəkildə ifadə edən vasitələr kimi çıxış edir, yəni hər bir söz və ifadə şüurda müəyyən konseptual çərçivəni aktivləşdirir. Məsələn, “ev” konsepti yalnız fiziki məkanı deyil, təhlükəsizlik, ailəvi bağlılıq və mənsubiyyət kimi emosional və mədəni komponentləri də ehtiva edir; “azadlıq” konsepti isə tarixi təcrübə, ideoloji baxış və milli yaddaşa sıx bağlıdır.

Beləliklə, koqnitiv yanaşma göstərir ki, dil vahidləri yalnız obyektiv reallığı təmsil etmir, həm də insanın onu necə qavradığını və məna verdiyini əks etdirir. Bu, dilin dinamik və kontekstual xarakterini, həmçinin onun idrak, mədəni və sosial proseslərlə sıx əlaqəsini ön plana çıxarır. Dil vasitəsilə formalaşan məna həm fərdi təcrübəni, həm də kollektiv şüuru əks etdirən çoxqatlı bir fenomen kimi başa düşülə bilər.

Konsept isə insan şüurunda obyekt və hadisələrin ümumiləşdirilmiş, strukturlaşdırılmış və mənalandırılmış modeli kimi başa düşülür. Hər bir konsept yalnız müəyyən obyektiv xüsusiyyətləri əks etdirmir, eyni zamanda subyektiv təcrübə, mədəniyyət və sosial kontekst kimi əlavə komponentləri də özündə cəmləyir. Məsələn, “ev” konsepti yalnız fiziki məkanı deyil, həm də ailə, təhlükəsizlik və mənsubiyyət anlayışlarını ehtiva edir, “azadlıq” konsepti isə ideoloji, tarixi və emosional yük daşıyır. Bu baxımdan, konseptlər dil

vahidlərinin mənasının formalaşmasında mərkəzi rol oynayır və insanın dünyanı qavrama üsulunu birbaşa əks etdirir.

Hər bir dil vahidi müəyyən konsepti aktivləşdirir və insan şüurunda xüsusi məna modelini oyadır. Bu baxımdan, dil vahidləri yalnız obyektiv reallığı adlandırmır, həm də konseptual, emosional və mədəni komponentləri ötürür. Məsələn, “ev” konsepti yalnız fiziki məkanı ifadə etmir, o, eyni zamanda təhlükəsizlik, ailə, mənsubiyyət və emosional bağlılıq kimi kompleks mənaları da özündə cəmləyir. İnsanlar “ev” sözünü eşitdiyi zaman, şüurunda yalnız binanın konturu deyil, ailəvi münasibətlər, gündəlik həyat təcrübəsi və mədəni normativlər ilə bağlı zəngin mental təmsillər formalaşır.

Eyni qayda ilə, “azadlıq” konsepti də yalnız abstrakt hüquqi və ya fəlsəfi anlayışla məhdudlaşmır. Bu söz insan şüurunda tarixi təcrübə, ideoloji baxışlar, milli yaddaş və fərdi həyat təcrübəsi ilə sıx bağlı kompleks bir model yaradır. “Azadlıq” konsepti həm fərdi, həm də kollektiv səviyyədə mənalandırılır, o, insanın sosial və siyasi kontekstdəki mövqeyini, etik və ideoloji prinsiplərini əks etdirir. Bu konsept, eyni zamanda, müəyyən bir cəmiyyətin tarixi təcrübəsini, milli kimlik və mədəni dəyərlərini özündə ehtiva edir, çünki insanlar azadlıq anlayışını yalnız şəxsi təcrübə ilə deyil, həm də sosial və mədəni mühitdə formalaşan norma və dəyərlərlə əlaqələndirirlər.

Fərqli cəmiyyətlər və mədəni kontekstlərdə “azadlıq” anlayışı müxtəlif emosional, ideoloji və sosial çalarlar qazana bilər. Bu, dil vahidlərinin yalnız lüğəvi mənası ilə məhdudlaşmadığını, onların konseptual elastikliyə malik olduğunu göstərir. Məsələn, bir cəmiyyətdə “azadlıq” əsasən fərdi hüquqlar, şəxsi seçim azadlığı və fərdi müstəqillik kimi aspektlər ilə əlaqələndirilə bilər; burada konsept əsasən fərdin hüquqi və etik imkanlarını vurğulayır. Digər bir cəmiyyətdə isə “azadlıq” anlayışı daha çox kollektiv məsuliyyət, vətəndaşlıq, sosial ədalət və ictimai normativlərlə bağlı mənalar daşıya bilər; belə kontekstdə azadlıq həm fərdi, həm də sosial ölçünü əhatə edən kompleks bir konsept kimi başa düşülür.

Bu fərqlilik göstərir ki, dil vahidləri eyni zamanda diskursual və kontekstual dəyişkənliyə malikdir. Bir sözün mənası yalnız onun leksik və semantik xüsusiyyətləri ilə müəyyən olunmur; o, həm də istifadə olunduğu diskurs, mədəni mühit, ideoloji baxış və sosial münasibətlərlə formalaşır. Nəticədə, eyni dil vahidi müxtəlif cəmiyyətlərdə və kommunikativ situasiyalarda fərqli mənalar, interpretasiyalar və emosional təsir imkanları qazana bilər. Bu, konseptual elastiklik və semantik dinamikanın açıq nümunəsidir və dilin yalnız

ünsiyyət vasitəsi deyil, həm də mədəni və koqnitiv proseslərin daşıyıcısı olduğunu vurğulayır.

Diskurs və semantik elastiklik. Dil vahidlərinin mənası yalnız dil sistemi daxilində deyil, real nitq və kommunikativ praktikada yəni diskursda formalaşır. Diskurs bu baxımdan dilin sosial, mədəni, ideoloji və kommunikativ kontekstdə istifadəsi kimi başa düşülür [Jakobson, 1960:352]. O, yalnız sözlərin ardıcılığı və cümlə strukturundan ibarət olmayıb, həm də onların mənalarının konkret ünsiyyət şəraitində necə formalaşdığını və istifadəyə verildiyini göstərən dinamik məkan kimi çıxış edir.

Eyni söz müxtəlif diskurslarda fərqli mənə çalarları qazana bilər. Məsələn, poetik diskursda sözlər simvolik, metaforik və emosional yüklü olur; onlar oxucuda və ya dinləyicidə müəyyən obrazlar və konseptual assosiasiyalar yaradır. Siyasi və ya ideoloji diskursda isə eyni sözlər ideoloji yük daşıyır və sosial qavrayışın formalaşmasına xidmət edir. Bu, dil vahidlərinin semantik elastikliyi, yəni mənənin kontekstdən asılı olaraq dəyişkənliyini və diskursun mənəyaradıcı rolunu açıq şəkildə göstərir [Abbasov, 2021:82].

Semiotik perspektivdən baxıldıqda, diskurs işarələr şəbəkəsi yaradır. Bu şəbəkədə hər bir dil vahidi digər işarələrlə qarşılıqlı təsirdə olur və nəticədə yeni mənələr, interpretasiya strukturları və konseptual əlaqələr meydana çıxır. Diskurs həmçinin semantik strukturları yenidən təşkil edir, dil vahidlərinin mövqeyini və funksiyasını kontekstə uyğun olaraq transformasiya edir. Bu dinamika mənənin statik olmadığını, əksinə, nitqin sosial, mədəni və ideoloji faktorlarla qarşılıqlı təsir nəticəsində formalaşdığını göstərir.

Dil vahidləri yalnız ünsiyyət vasitəsi kimi çıxış etmir; onlar həm də mədəniyyətin əsas daşıyıcıları və onun təəcəssüm formalarıdır. Bu baxımdan linqvokulturoloji yanaşma dil ilə mədəniyyət arasındakı qarşılıqlı əlaqəni araşdırır və sözləri yalnız rabitə vasitəsi deyil, həm də mədəni kodlar kimi şərh edir [Rəcəbli, 2004:258]. Belə yanaşma dilin sosial və mədəni funksiyalarını ön plana çıxarır və göstərir ki, hər bir leksik vahid təkə obyektiv reallığı adlandırmaqla kifayətlənmir, o, həm də müəyyən bir cəmiyyətin kollektiv təcrübəsini, tarixini, normativ və dəyərlər sistemini ötürür.

Dil hər bir xalqın dünyanı dərk etmə və onu strukturlaşdırma tərzini əks etdirir. İnsanlar reallığı yalnız fiziki obyektlər və hadisələr kimi qəbul etmirlər; onlar onu mədəni, sosial və emosional çalarlarla zənginləşdirərək təhlil və interpretasiya edirlər. Dil vahidləri bu prosesdə mərkəzi rol oynayır, onlar

mədəni baxış bucağını, sosial norma və davranış modellərini, həmçinin kollektiv yaddaşı ötürərək, fərdi və ictimai təcrübəni əlaqələndirən vasitə kimi çıxış edir.

Frazeoloji vahidlər, metaforalar və sabit ifadələr kimi xüsusi leksik struktur elementləri mədəni informasiyanı sıx şəkildə özündə saxlayır və linqvokulturem funksiyasını yerinə yetirir. Bu vahidlər vasitəsilə tarixi təcrübə, milli dəyərlər və mədəni normativlər nəsil-dən-nəslə ötürülür, həmçinin fərqli kontekstlərdə müxtəlif mənalar qazana bilir. Dilin bu cür funksiyası göstərir ki, hər bir söz və ifadə yalnız rabitə vasitəsi deyil, həm də mədəni identikliyin və kollektiv şüurun daşıyıcısıdır.

Frazeoloji vahidlər, metaforalar, sabit ifadələr və digər leksik-semantik strukturlar mədəni informasiyanı sıx şəkildə özündə cəmləyir və dilin mədəni funksiyasını birbaşa nümayiş etdirir. Bu vahidlər “lingvokulturem” kimi çıxış edərək, yalnız kollektiv yaddaşı və tarixi təcrübəni deyil, həm də sosial dəyərlər və mədəni normativlərin ötürülməsini təmin edir. Linqvokulturemlər həm şifahi, həm də yazılı nitqdə mədəniyyətin mənəvi və ideoloji kodlarını qoruyur, nəticədə fərdlərin və cəmiyyətlərin dünyagörüşünün formalaşmasına təsir göstərir.

Bu vahidlərin funksiyası yalnız informasiyanın ötürülməsi ilə məhdudlaşmır; onlar həm də mədəni təcrübənin kodlaşdırılması və interpretasiyası vasitəsi kimi çıxış edir. Metaforalar və frazeoloji ifadələr müəyyən bir cəmiyyətin dəyərlərini, tarixi təcrübəsini və sosial ideallarını simvolik və emosional çalarlarla şüura ötürür, beləliklə, dil vahidləri həm mədəni identikliyin, həm də konseptual çərçivələrin daşıyıcısı rolunu oynayır.

Eyni zamanda, linqvokulturemlər fərqli mədəniyyətlərdə müxtəlif mənalar qazana bilir, bu da dil vahidlərinin konseptual və semantik elastikliyinə göstərir. Onlar, həmçinin, sosial və mədəni kontekstdə diskursual funksiyaları yerinə yetirərək, nitqin yalnız rabitə vasitəsi olmadığını, həm də kollektiv təcrübəni və mədəni yaddaşı qoruyan və ötürən kompleks bir sistem olduğunu təsdiqləyir. Buna görə də eyni anlayış müxtəlif dillərdə və mədəni kontekstlərdə fərqli emosional, ideoloji və simvolik çalarlar daşıya bilər.

Bu xüsusiyyət dil vahidlərinin konseptual və semantik elastikliyinə göstərir. Yəni, sözlər yalnız rabitə vasitəsi kimi fəaliyyət göstərmir, həm də insan şüuru və mədəni təcrübə ilə qarşılıqlı təsir nəticəsində yeni mənalar və interpretasiyalar yaradır. Dil vahidləri beləliklə yalnız kommunikativ funksiya daşımır; onlar həm də mədəni identikliyin, tarixi təcrübənin və kollektiv yaddaşın ifadə vasitəsi kimi çıxış edir. Bu baxımdan, hər bir dil vahidi

mədəniyyət və idrak arasında körpü rolunu yerinə yetirərək, mənanın formalaşmasında və sosial şüurun strukturlaşmasında mərkəzi funksiyaya malik olur.

Beləliklə, dil vahidləri mədəni kodlar və linqvokulturemlər vasitəsilə həm fərdi, həm də kollektiv təcrübəni, milli və mədəni kimliyi qoruyur və ötürür. Onların mənası yalnız dil sistemi və semantik strukturlarla deyil, həm də mədəni və sosial kontekstdə formalaşır.

Nəticə/Conclusion

Dil vahidləri yalnız sadə ünsiyyət vasitəsi deyil; onlar həmçinin insan təfəkkürünün, idrak fəaliyyətinin və mədəni yaddaşın daşıyıcılarıdır. Hər bir söz konseptual strukturu verbal şəkildə ifadə edir, şüurda obyektlərin, hadisələrin və abstrakt anlayışların strukturlaşdırılmış modellərini yaradır. Bu, dilin funksiyasını yalnız lüğəvi və ya obyektiv mənalara məhdudlaşdırmır, eyni zamanda konseptual, emosional və mədəni çalarların ötürülməsinə imkan verir. Dil vahidləri mədəni kodlar kimi çıxış edərək kollektiv yaddaşı, tarixi təcrübəni və milli dəyərləri ötürür. Onlar diskursual və idrak kontekstdə yeni mənalara yaradır, real dünyanı yalnız adlandırmır, həm də konseptual və mədəni baxımdan yenidən qurur. Bu xüsusiyyət dilin insan fəaliyyətində mərkəzi mexanizm rolunu gücləndirir və onu fərdi şüurla ictimai mədəniyyət arasında körpü funksiyasını yerinə yetirən bir sistem kimi təqdim edir. Beləliklə, dil vahidləri məna yaranmasının mərkəzində dayanır və onların funksiyası təkcə ünsiyyətin həyata keçirilməsi ilə məhdudlaşmır; onlar həm də insan dünyagörüşünü formalaşdıran, mədəni və konseptual informasiyanı ötürən kompleks vasitələrdir. Dil bu baxımdan, həm idrak, həm sosial, həm də mədəni fenomen olaraq çoxqatlı bir sistem kimi çıxış edir.

ƏDƏBİYYAT/REFERENCES

1. Abbasov, İ., Bayramova, G. (2020). Dil koqnitiv, ritorik və neyrobioloji elmlərin qovşağında // *Filologiya məsələləri*. – Bakı: №4, – s.3-18.
2. Abbasov, İ.Ə. (2017). Koqnitiv linqvistika haqqında // *Dilçilik İnstitutunun əsərləri*. – Bakı: №1, – s.168-194.
3. Abbasov, İ.Ə. (2016). Kontrastiv dilçiliyin əsas inkişaf istiqamətləri // – *Filologiya məsələləri*. – Bakı, – s.179-184.
4. Abbasov, İ.Ə. (2018). Mental məkanların koqnitiv statusu və konseptual inteqrasiya nəzəriyyəsi // *Dilçilik İnstitutunun əsərləri*. – Bakı: – №1, – s.234-259.
5. Abbasov, İ.Ə. (2021). Metafora daha üstün trop kimi ritorika və koqnitiv linqvistikanın qovşağında // *Dilçilik araşdırmaları*. – Bakı: – №2, – s.80-86.